

השיעור השבועי

גיליון מספר 472

הרב המקדים: הג"ר ישראל מאיר ביטון שליט"א
רב העיר חדרה

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבתי"כ היזמים ומשודר דרך הליוון והרדיו ובקוויים רבים מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה
17:46	17:11	16:20
17:41	17:09	16:19
17:41	17:09	16:18
17:46	17:12	16:21

חיי שרה | כ"ב חשוון תשפ"ה

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פרץ שליט"א

הלכות ברכות

כל הברכות מזרבנן חוץ מברכת המזון. ספק בירך ברכות התורה. דיבור לפני המוציא. ברכות השחר בלכתך בדרך, כנגד פח אשפה או פריצות. חשיבות לימוד הפוסקים הספרדים, ולא להסתפק במשנה ברורה. שבועה חמורה. חדר יחוד. פסקי המשנה ברורה דוגמאות שהמשנה ברורה פסק לאשכנזים. שבע מכזית פת ושאר מאכלים. אם חוזר בברכת המזון גם על ברכה רביעית. הטעמים שחוזר על ברכות קריאת שמע מספק

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

כל הברכות מזרבנן

א. דיברנו בשיעורים הקודמים בענייני ברכות, וכידוע שכל הברכות כולן מזרבנן, חוץ מברכת המזון שהיא מדאורייתא. וכן כתב הרא"ש בברכות (ברכות פ"ג סימן טו) לגבי הסוגיא (ברכות כא.) ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא, ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר, שחוזר וקורא וחוזר ומברך, כי התקנה היתה לקרוא קריאת שמע בברכותיה. והביא מה שכתב שאילתות דרב אחאי גאון (יתרו שאילתות ג), שכל הברכות הן מזרבנן, ואם מסופק אם בירך או לא בירך, אינו חוזר ומברך, כי ספק דרבנן לקולא. ומשמע שעל ברכת המזון שהיא דאורייתא חוזר ומברך. ובעצם הדבר מבואר להדיא בירושלמי בברכות (בדף הראשון בעמוד השני), שאם אכל פת ושבע וספק בירך ספק לא בירך, חוזר לברך, משום שנאמר "ואכלת ושבעת וברכת". ומשמע שכל שאר הברכות מזרבנן, כולל ברכות התורה וברכת מעין שלש, שאם היו מן התורה היה מזכירן הירושלמי.

פסק הרמב"ם והשלחן ערוך

ב. וכן פסק הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ב' (הלכה יד): אם נעלם ממנו² ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך, והוא שלא נתעכל המזון שבמעיו. וכתב הכסף משנה (שם), משום דברכת המזון דאורייתא. וכן משמע ממה שכתב עוד בפרק ד' (הלכה ב): מי שנסתפק לו אם בירך המוציא או לא בירך המוציא³, אינו חוזר ומברך,

מפני שאינו מן התורה. ומשמע שהמוציא מזרבנן, אבל ברכת המזון מהתורה. וכתב עוד בפרק ח' (הלכה יב): כל הברכות האלו אם נסתפק לו בהן אם בירך או לא בירך אינו חוזר ומברך, לא בתחילה ולא בסוף, מפני שהן מדברי סופרים. ומשמע שעל ברכת המזון שהיא מן התורה, חוזר ומברך מספק. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קפד סעיף ד): אכל ואינו יודע אם בירך ברכת המזון אם לאו, צריך לברך מספק, מפני שהיא מן התורה. וכתב עוד (סימן רט"ו): כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף, חוץ מברכת המזון מפני שהיא של תורה.

ברכות התורה מדאורייתא או מזרבנן

ג. יש מי שרצה לדייק מדברי הרמב"ם שברכות התורה דאורייתא, ולכן הרמב"ם כתב שכל הברכות "האלו" מדברי סופרים, ובפרק שם מדבר על הלכות ברכות הנהנין, ולא על ברכות המצוות או השבח, וברכות התורה בין אם נאמר שהם ברכות השבח לבואר שאינן להיות העם הנבחר, "אשר בחר בנו מכל העמים", ובין נאמר שהם ברכות המצוות על מצות לימוד תורה, הרמב"ם דיבר רק על ברכות הנהנין, אבל ברכות התורה גם להרמב"ם הן דאורייתא.

ספק אם בירך ברכות התורה

ד. נפקא מינה למי שקרה לו מקרה ואיחר לתפלה, התחיל לומר ברכות השחר וברכות התורה בדרך⁴, וכשהגיע לבית הכנסת נסתפק: לאיפה הגעתי, למדינה

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לרב הגדול מזכה הרבים, מרביץ תורה, הגאון רבי ישראל מאיר ביטון, רבה הראשי של חדרה. ב"ה בשנים האחרונות התמנו כמה רבני ערים תלמידי חכמים גדולים, הרב ביטון היה ספון באהלה של תורה עשרות שנים, היה ראש כולל וישב ועסק בתורה בהתמדה וביור נושאים. הייתי אצלו בכלל לפני כ-15 שנה, ראיתי שהוא שקוע בלימוד, בחריפות נפלאה ובבקיאות, ונהייתי מהאברכים שם. וגם כיום שיש לו את הרבנות הוא לא עוזב את התורה.

ברוך ה' שבשנים האחרונות נתמנו הרבה רבנים ראויים, בעבר היה קצת פוליטיקה ומינוי איזה יחידים רבני ערים שאינם גדולים בתורה, נתנו כושר לרב עיר לפי שיקולים פוליטיים, אבל אנחנו ב"ה לא נתנו כושר לרב עיר אפילו לא אחד בלי כל 11 הבחינות! ולכן נבחרו רק תלמידי חכמים. ולחמנו על זה שיהיה תלמיד חכם הספון באהלה של תורה. בבחירתו בחדרה היו הרבה קשיים, עשו עליו בג"ץ, וב"ה שבירכנו על המוגמר. אביו הגאון רבי שמעון ביטון שליט"א חיבר ספרים נפלאים, שיבץ למדנות עם הלכה, מיוחד! שתהיה לו רפואה שלימה ובריאות איתנה. וכבודו ימשוך לזכות את הרבים ולעשות כהנה וכהנה.

ה' הפלא שלאכול לא נעלם ממנו, ורק לברך נעלם ממנו... כגון שקיבל שיחת טלפון, והיו לו כל מיני טרדות. היום יש הרבה צרות, השבת הייתי בבני ברק, הלכתי הרבה בדרך, ואנשים ניגשים לבקש ברכה, לזה יש כך ולזה יש כך... כל כך הרבה צרות יש בעם ישראל. אדם שספון בישיבה שלו לא יודע כמה הציבור צריך סיוע, עידוד, ברכה ועזרה.

ו' האשכנזים מקפידים מאוד לא לדבר כלל בין הנטילה לברכת המוציא. אבל אנחנו הספרדים מקילים בדבר, לא סתם לפטפט, אלא לצורך, כי לדעת מרן (ב"י סי' קסו) מה שאמרו (ברכות מב.) תכף לנטילה ברכה, זה על מים אחרונים וברכת המזון. לכן יתכן שאחר הנטילה דיבר עם מישהו והתחיל לאכול, ולפתע מסתפק אם בירך המוציא. לאשכנזים שמקפידים לא לדבר זה לא מצוי, אבל לדידן יתכן שזה יקרה.

ז' כשהייתי הולך עם מרן בשבת ברגל, מהבית עד לבית כנסת הגדול, היה אומר ברכות השחר בדרך, וכשהיה רואה צפרדע - פח אשפה גדול, היה עובר כביש, וגם כשעברה שם

מדרבי הרב ישראל מאיר ביטון שליט"א: ברשות מורנו ורבנו, עטרת ראשנו, נזר ישראל ותפארתו, אני מתרגש נורא שאני מדבר בפני מרן שליט"א. על אביו מרן מאור ישראל וי"ע אנתנו יודעים שלא פתח ושיבה, למרות שכל לפתוח ושיבה לרבנות תלמידים, אבל הסתובב מעיר לעיר והרביץ תורה בעם ישראל. לא לחינם בהלווייתו היו מיליון איש מישראל, כי בעצם הוא היה אברהם אבינו של דורנו. הוא לא דרש כבוד, לא פתח ושיבה על שמו "בית עובדיה", אלא "בית ה'". וה' עשה שכל עולם התורה הולך אחריו. וזה אנחנו רואים גם אצל מרן רבנו הראשון לציון שליט"א, מרן הקים ושיבה - ישיבת חזון עובדיה, אבל נתן לאחרים להנהיג אותה, והוא עצמו מרן רבינו הגדול שליט"א מסתובב במשך עשרות שנים, אין עיר וכפר שמרן לא היה שם בשבתות, כשהיה מגיע לחדרה היה הולך קילומטרים, מרביץ ומגדל תורה בעם ישראל. מלבד מה שספרו נמצאים בכל מקום בעולם, איפה שתלך בתפוצות תראה את ריבוי התורה האדיר שנעשה בישראל. אין אף ראש ושיבה שעשה כך.

מר אבי שליט"א אמר לי, תדע שלפני ארבעים שנה כשהיית מדבר עם אנשים אפילו תלמידי חכמים, לא ידעו הלכות, ובזכות הילקוט יוסף, הוא זה שגרם לעם שבשדות ואפילו לבני תורה לדעת את ההלכות, ולשאוף לאסוקי שמעתי את אליבא דהלכתא, עד שנהיו עשרות ומאות כוללים שלומדים הלכה, ולפתע רואים הרבה מוציאם, פעם זלזלו במושג הזה, כאילו רק עם הארץ לומד הלכה... והיום זה נהיה מושג יסוד שאם אתה לא איש הלכה אתה לא שווה כלום. זה נעשה במהפכה של מרן זצ"ל, וממשיך דרכו עטרת ראשנו מרן שליט"א, ששניהם הסתובבו בכל מקום בעולם, בארץ ובתפוצות, להרבות תורה להלכה ולמעשה, לכן ה' זיכה אותם שתורתם מתבדרת בכל העולם כולו, ואין פינה וזווית שאין את תורתו של מרן.

אני מתפלל לבואר עולם, "מים על ימי מלך תוסיף", "נשיא אלוקים בתוכנו", שהקב"ה יתן לו אורך ימים, עד ביאת משיח צדקנו אמן.

נחמיר בדאורייתא ונקל בדברנן משום ספק דרבנן לקולא, יהיה זלוול לדרבנן. ושכן הוא לגבי ברכת המזון. גם הוא נעלם מעיני הנצי"ב, או שכוונת הנצי"ב שאין לסברא זו מקור בתלמוד ובראשונים.

דברי הרמב"ן

יז. אולם הרמב"ן (שבת כג), כתב, כל שהברכה עצמה היא מצוה כגון תפלה, חוזר, אבל המסופק בשאר ברכות או בברכת הטוב והמטיב לא חוזר מספק. היה מי שפירש בדברי הרמב"ן שדיבר באופן שבירך ברכת המזון ונתנמנם, ולא זוכר אם בירך ברכה רביעית, על זה אמר שלא חוזר, אבל המעיין בדבריו יראה שדיבר על המסופק אם בירך בכלל ברכת המזון ולא רק אם בירך ברכה רביעית, וכך הבנת האחרונים בדבריו.

למה חוזר על ברכות ק"ש

יח. גם מדברי הרשב"א (ברכות כא), לגבי ספק קרא קריאת שמע ואמר אמת ויציב, משמע שאין לחוש שמא יזלוול בברכה רביעית, והרשב"א בתשובה (סי' שט) - הובא בבית יוסף (סי' סז) - ביאר שחוזר גם על ברכות קריאת שמע, דמיעיקרא כך היתה התקנה שכל שהוא חייב לקרותה, קורא אותה עם ברכותיה¹². ומשמע שאם לא כן לא היינו ששים זלוולול בדרבנן. והכנסת הגדולה והפרי חדש (סי' סז) כתבו טעם נוסף, שבספק קרא קריאת שמע חוזר לקרוא קריאת שמע וברכותיה משום חזקת חיוב. וכן מבואר בדברי המאירי שבת (שבת כג), וכן כתב בעל המאורות (ברכות כא) בשם בעל ההשלמה.

מערכה לקראת מערכה

יט. המגן אברהם (סימן סקד ק"ז) כתב בשם מהר"ש חיון (בשו"ת בני שמואל סימן מב) שיחזור גם על ברכה רביעית, כך דעת נכסת הגדולה (סימן קפד בהגה"ט אות ב), הפרי חדש (סימן רט), הגאון רבי זלמן (בש"ע סי' קפד סעיף ג) - רבם של חסידי חב"ד. החיד"א (בברכי יוסף סי' ט), בית מנוחה (דפ"ח ע"א סי' ב), רבי חזקיה מדיני בשדי חמד (אספת דינים מערכת ב סי' ד אות ג), ערוך השלחן (סימן קפד אות ה), המשנה ברורה (סי' קפד ס"ק ג). וכך יש משמעות מדברי מדברי התרומות הדשן (סי' לט). ואם כן האור לצינון לא יחיד. אולם מי שרוצה לפסוק הלכה, צריך לראות מערכה לקראת מערכה, רמב"ן ורשב"א ושאר פוסקים הנ"ל, וכן הגאון רבי ישועה בסיס בספר אבני צדק (סי' קפד), החתם סופר (חא"ח סי' טו הראשון)

ושבט סופר (חא"ח סי' מג), ובשו"ת אבן יקרה (תנינא סי' קג ד"ה אולם) ועוד. וספק ברכות להקל.

נשה קן

כ. הפלא שלי, חכם בן ציון הולך הרבה אחרי הבן איש חי, ואמר לי פעם שממשכן נפשו ליישב את המנהג כמו הבן איש חי, וכאן הבן איש חי (פרישת חוקת סעיף ט) פסק כמו להקת הפוסקים הנ"ל, וכן רבי יצחק אבולעפייא בספר פני יצחק ח"א (אות עא) ורבי אליהו מני בספר זכרונות אליהו (מע' מ אות ח), שהמסופק בברכת המזון חוזר על שלש ברכות ולא על ברכה רביעית. ולמה לא פסק כמותו? אולי בגלל שחשש לדברי המגן אברהם, שהיה עושה חשבון ששקול כעשרות אחרונים, אבל מה עם סב"ל? גם הפוסקים החולקים חשובים, וגם הרשב"א והרמב"ן מצטרפים לספק, ויש לחוש לברכה לבטלה. לכן כל אחד שיש לו אור לצינון חלק א' יפתח בסימן ז' ויכתוב בצד: זה אינו, אלא הלכה למעשה חוזר רק עד "בונה ירושלים". ויכתוב בעט, אף שיש חרם הקדמונים שלא להגייה בספרים, אבל כאן זה ברור שיש לחוש לסב"ל.

מורים דרבנן

כא. לפני שנים הערנו כן בילקוט יוסף (ברכות ח"ז עמ' רפד), ואחר כך שלחו לי מכתב, שבאור לצינון ח"ב (עמ' ק אות ד) חוזר בו ופסק שיברך עד בונה ירושלים, ולא יברך ברכה רביעית מספק. אבל היה צריך לציין למטה שחוזר בו ממה שכתב בחלק א'. כשמרן חוזר בו ביביע אומר לא מתבייש לכתוב כן. פעם מישהו אמר למרן: אתה חוזר כך בהלכה זו ובהלכה זו, אחר כך הערך של ההלכות שלך ירד... אמר לו מרן: וכי אנחנו מסתכלים על ערך וכבוד, תורה אמת כתיב בה, ומשנה אחרונה עיקר. ומתוך רבבות הלכות הרב חוזר בו במעט מאד הלכות¹³, ואדרבה, זה רק מראה שחיפש את האמת, מי שלא מחפש את האמת אומר: ככה אמרתי ככה יהיה! ולא חוזר בו. אני מכיר רבנים כאלו, היה לי איתם הרבה ויכוחים, משא ומתן בכתב ובעל פה, ומעולם לא חזרו בהם, גם שמוראים להם דברים ברורים שטענו. אבל מה יש, אנחנו בני אדם, לא מלאכי השרת. מרן זצ"ל הראה לנו דרך, שאם הוכיחו לו שההלכה לא נכונה מיד היה חוזר בו¹⁴, חכם שחוזר בו בכל שבוע זה חכם בלילה... אבל מרן אחר כמה אלפי הלכות לעתים חוזר בו במקומות בודדים.

מרן פוסק הדרור שליט"א, אדמו"רי"ם וראשי ישיבות, בחתונה ומשבע ברכות לנכדתו של מרן • צילום: יעקב כהן, דוד ארזי

מרן שליט"א בשבת היסטורית בעיר בני ברק • צילום: נועם אליהו

מחשב... הוא ישב וספר, ולקח לו כמה שעות, באותן שעות לא הפריע לאחרים ללמוד... והוא הגיע ליותר משלש עשרה אלף הלכות. ומרן חוזר בו אולי בכמה עשרות מקומות. ¹⁴ יש תלמיד חכם אחד שכתב ספר "ארחותיך למדני", לא יודעים מי זה, הוא כתב בעילום שם. יום אחד מרן מתקשר אלי: תגמור את הכולל ותבוא אלי. כשבאתי אליו אמר לי: הנה יצא עכשיו חלק א', ושם (סימן קה) הוא חולק עלי בענין דפנות סוכה העשויות מסדין, וזה הולך ובא ברוח, ביחוד דעת (ח"א סימן מו) כתבתי שזו סוכה פסולה, ומי שמברך עליה זו ברכה לבטלה ולא קיים את המצוה, וחלקתי על החזון איש הלכות עירובין סי' עא אות 1 שהכשיר סוכה כזו. וכאן הביא כל מיני הוכחות להכשיר, אני מבקש ממך שתעבור על התשובה הזו, ואם הוא צודק אחזור בי, לא תפחד לומר לי! אמרתי לו: אבא, אני צריך לקחת את הספר לבית, ואמר: כן, תיקח אבל מחר תחזיר לי... תחד על הספרים שלו. עברתי על התשובה, וחזרתי למרן: אבא, אתה לא צריך לחזור בך, הוא עושה אוקימות בראשונים, ואינו מוכרחות ופשט דברי הראשונים כמו שכתב מרן ביחוד דעת.

¹² גם לגבי ספירת העומר, הבי"ה הביא (סי' תפט) סברא זו בשם המרדכי (מגילה סי' תתג), שלסוברים שמצות ספירת העומר דאורייתא, ומהם הרמב"ם (פ"ז מהלכות תמידין ומוספין הכ"ד, ובסוף ספר המצוות) והרא"ב (פסחים סימן תקכו), שאם פתח את הברכה על דעת לספור ארבעה, וסיים על דעת חמשה וספר חמשה, לא יצא ידי חובה, וחוזר ומברך, כי הברכה נגדרת אחר המצוה. ורק אם נאמר שספירת העומר דרבנן, פתח בארבעה וסיים בחמשה יצא.

¹³ בעבר היה אצלינו בחזון עובדיה איזה בחור שובב, בטלן, המציאות שיש כאלו... רק שלא ישמעו הצבא ויקחו אותו למעצר... אבל גם בטלנים לא ילכו לשם. והיה מדבר ומפריע לאחרים - 'חב לאחריני', אין דרכנו לצעוק על בחורים באמצע הסדר, למדנו אצל האשכנזים שיש להם מכובדות ומכבדים את הבחורים, מה אעשה? קראתי לו: תשמע, יש שני כרכים של קיצור שלחן ערוך ילקוט יוסף, תספור כמה סעיפים יש שם, אבל בלי